

شبکه بین‌المللی برای دسترسی به انتشارات علمی (INASP)

نوا قرائی
فهم فرزادفرد*

چکیده

شبکه بین‌المللی برای دسترسی به انتشارات علمی موسسه خیریه‌ای است که در راستای فراهم نمودن امکان دسترسی به دانش و اطلاعات علمی به صورت رایگان برای تمامی کشورها (بویژه کشورهای در حال توسعه) تلاش می‌کند. این موسسه بخشی از شورای بین‌المللی علم است که از طریق برقراری ارتباط و همکاری با سازمان‌ها و شبکه‌های مختلف در سراسر جهان، در تلاش است تعاملات و همکاری‌های بین‌المللی را با بخش‌های علوم، تحقیقات، بهداشت و آموزش کشورهای در حال توسعه تقویت کند. حمایت از تولید علم و انتشارات بومی در کشورهای در حال توسعه و نیز پرورش مهارت‌های مدیریتی استفاده از اطلاعات در این کشورها از دیگر اهداف این موسسه به شمار می‌آیند.

مهمترین برنامه این موسسه "پری" (PERI) نام دارد که در قسمت‌های بعدی بدان اشاره می‌شود. هدف این برنامه، مذاکره با سازمان‌ها و ناشرین مختلف است تا این نهادها کتب و مقالات و مواد علمی خود را با هزینه‌ای اندک و یا به صورت رایگان در اختیار محققین کشورهای در حال توسعه قرار دهند.

واژگان کلیدی: شبکه بین‌المللی برای دسترسی به انتشارات علمی، ایجاد شبکه، اطلاعات علمی، کشورهای در حال توسعه.

مقدمه

در دنیای امروز که دنیای اطلاعات و ارتباطات نامیده می‌شود، به جرات می‌توان گفت یکی از مهمترین عوامل موثر بر پیشرفت و توسعه یک کشور دسترسی به دانش و اطلاعات علمی به روز جهانی است. بخش عمده اطلاعات علمی در کشورهای توسعه یافته تولید می‌شود و کشورهای در حال توسعه سهم اندکی از تولید علم جهانی را به خود اختصاص می‌دهند. از آنجا که تولید اطلاعات به سرمایه نیاز دارد دسترسی به اطلاعات علمی نیز هزینه بر است. این هزینه غالباً بسیار بالا است و بسیاری از کشورهای در حال توسعه (با توجه به میزان بودجه‌ای که به بخش تحقیقات خود اختصاص می‌دهند)، تنها قادرند به بخش بسیار محدودی از اطلاعات علمی (که بیشتر در قالب کتاب

و نشریه عرضه می‌شود) دسترسی یابند. علاوه بر آن، بسیاری از کشورهای فقیر دنیا (بخصوص کشورهای آفریقایی) برای دسترسی به اطلاعات اولیه بهداشتی و پزشکی با مشکل مواجه هستند و دولت این کشورها به تنهایی قادر به فراهم کردن این امکانات نیست. مهمترین ابزاری که به تسریع تبادل اطلاعات کمک می‌کند و طی دو دهه اخیر باعث تولید حجم انبوهی از اطلاعات شده است، شبکه جهانی وب است. نقش این شبکه در توسعه تبادل اطلاعات و در نتیجه تولید علم و دانش بر هیچ کس پوشیده نیست.

بسیاری از کشورهای در حال توسعه در این بخش‌ها با مشکل مواجهه هستند و غالباً از امکانات مناسب برای استفاده از شبکه جهانی وب برخوردار نیستند (که می‌تواند شامل عدم دسترسی به پهنای باند مناسب و یا حتی عدم دسترسی به کامپیوتر باشد).

در چنین شرایطی، موسساتی نیز برای بهبود وضعیت موجود در کشورهای در حال توسعه و بهره‌مند ساختن این کشورها از دانش و اطلاعات جهانی بنیان نهاده شدند. یکی از موسساتی که اختصاصاً به این منظور بنیان نهاده شده است و در این زمینه فعالیت می‌کند، شبکه بین‌المللی برای دسترسی به انتشارات علمی^۱ (INASP) می‌باشد. این موسسه بسیاری از کشورهای در حال توسعه را تحت پوشش برنامه‌های خود قرار داده است و تلاش می‌کند با جذب کمک‌های بین‌المللی سازمانها و نهادهای مختلف سراسر جهان، دسترسی به اطلاعات علمی و دانش جهانی را به صورت رایگان برای کشورهای در حال توسعه فراهم آورد [۱ و ۲].

تاریخچه

شبکه جهانی برای دسترسی به اطلاعات علمی (INASP) در سال ۱۹۹۲ توسط شورای بین‌المللی علم^۱ (ICSU) و به منظور بهبود دسترسی به دانش و اطلاعات و با تاکید بر ظرفیت سازی در کشورهای در حال

فعالیت‌ها

مهمترین فعالیت‌هایی که INASP انجام می‌دهد عبارتند از:

- برنامه PERI^۱
  - تسریع تبادلات میان افراد^۲
  - تسهیل دسترسی به اطلاعات^۵
  - حمایت از تبادل دانش و اطلاعات در سطح محلی^۶
  - تقویت تولید و انتشار دانش و اطلاعات^۷
- فلسفه INASP عمل کردن در پاسخ به تقاضاها است و در واقع نقش خود را بیشتر به عنوان یک شبکه ارتباطی برای تقویت همکاری‌های نهادهای مرتبط اعمال می‌کند و با تسهیل برقراری این گونه ارتباطات، در راستای اهداف خود گام برمی‌دارد.
- فعالیت‌هایی که INASP بدین منظور انجام می‌دهد به پنج دسته تقسیم می‌شوند:
- حمایت از ایجاد شبکه و انتشار، به اشتراک گذاری و دسترسی به اطلاعات در سطح یک کشور و یا بخش‌هایی از یک کشور
  - جذب کمک‌ها و تقویت بنیادهای ظرفیت‌ساز در زمینه اطلاعات و ارتباطات و اشخاص و سازمان‌هایی که از تحقیقات علمی و آموزش و توسعه حمایت می‌کنند.
  - توسعه ظرفیت‌ها و مهارت‌ها در زمینه ایجاد شبکه و انتشار، به اشتراک گذاری و دسترسی به اطلاعات
  - تأمین خدمات مشاوره‌ای و ایفای نقش به عنوان یک نقطه تبادل اطلاعات در زمینه عقاید و نظریه‌های نقش اطلاعات و ارتباطات در توسعه
  - همکاری با شرکا و تعامل با سایر نهادها و سازمان‌های مرتبط

سرمایه‌ها

- درآمدهای عمده INASP به سه دسته کلی تقسیم می‌شوند:
- بودجه برنامه‌ها که توسط آژانس‌های سرمایه‌گذار و به منظور توزیع در بخش‌های از پیش تعیین شده در کشورهای در حال توسعه در اختیار INASP قرار می‌گیرد. در این موارد INASP به عنوان مجری عمل می‌کند.
  - سرمایه‌های اصلی که توسط نهادهای غیر وابسته اعطا می‌شود و

توسعه در مکان موسسه بین‌المللی آفریقا بنیان نهاده شد. INASP در سال ۱۹۹۶ به مکان فعلی خود، آکسفورد، منتقل شد. فعالیت‌های این موسسه تا سال ۲۰۰۳ تحت نظارت یکی از کمیته‌های ICUS انجام می‌گرفت. در این سال، INASP به عنوان یک شرکت با مسئولیت محدود در انگلستان به ثبت رسید. به دنبال آن، در سال ۲۰۰۴ تحت عنوان یک موسسه خیریه ثبت شد. در نهایت این موسسه در سال ۲۰۰۵ در قالب یک بازوی اجرایی چند منظوره ICSU مجدداً سازماندهی شد و کماکان به کار خود ادامه می‌دهد [۳].

رسالت

هدف نهایی INASP این است که تمامی افراد بتوانند به اطلاعات علمی و دانشی که برای رسیدن به توسعه پایدار ضروری است، دسترسی داشته باشند و آن را به اشتراک بگذارند. به این منظور، این موسسه بیشتر تلاش‌های خود را در کشورهای جهان سوم متمرکز کرده است. این موسسه اهداف خود را در قالب برنامه‌های زیر دنبال می‌کند:

- بهبود دسترسی به اطلاعات علمی و آکادمیک
- حمایت از انتشار بومی و تبادل اطلاعات
- تقویت ظرفیت‌های بومی برای مدیریت و استفاده از دانش و اطلاعات
- پرورش تعاملات و همکاری‌ها در سطح محلی، منطقه‌ای و بین‌المللی
- برنامه‌های مشاوره‌ای برای سازمان‌های محلی و بنیادهای سرمایه‌گذار در مسیر استفاده از اطلاعات و انتشارات به منظور دستیابی به توسعه.

تشکیلات

INASP یک سازمان متمرکز نیست، بلکه، یک سازمان شبکه‌ای است و فعالیت‌های خود را از طریق کارمندان و همکاران خود که در سراسر جهان پراکنده‌اند، انجام می‌دهد. این بدان معنی است که این موسسه بیشتر نقش خدماتی ایفا می‌کند و در واقع، با اهرم شبکه‌های ارتباطی که با سازمان‌های مختلف دارد فعالیت‌های خود را انجام می‌دهد [۴].

Infobrief

که مقالات و گزارش‌هایی هستند که توسط کارمندانی از INASP که در برنامه‌های این مؤسسه در کشورهای در حال توسعه شرکت داشته‌اند نوشته می‌شوند و حاوی نکات جالبی در راستای توسعه اهداف INASP می‌باشند <http://www.inasp.info/pubs/index.html>

لینک‌های بهداشت و پزشکی

یک دروازه برای ورود به وب‌سایت‌های پزشکی که می‌تواند مورد استفاده پزشکان و کتابخانه‌های پزشکی و ناشرین کشورهای در حال توسعه قرار بگیرد. این لینک‌ها در آدرس اینترنتی زیر قابل دسترسی هستند.

<http://www.inasp.info/health/links/contents.html>

گزارش‌های INASP

که گزارش‌هایی جامع از فعالیت‌ها و پیشرفت‌های INASP در برنامه‌های مختلف هستند.

کارگاه‌ها و مواد آموزشی

یکی از برنامه‌های INASP برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی برای کتابداران، متخصصین ارتباطات و اطلاعات، ناشرین و . . . در کشورهای در حال توسعه است. این کارگاه‌ها به شیوه **Traveling** برگزار می‌شوند؛ دوره اول هر کارگاه تحت سازماندهی و نظارت مستقیم INASP برگزار می‌شود. بدین منظور، INASP، از میان کارمندان خود، شخصی را به عنوان مدیر اجرایی کارگاه به کشور میزبان اعزام می‌کند. در طی برگزاری این دوره، نماینده‌ای از کشور میزبان، به عنوان دستیار، مدیر اجرایی را همراهی می‌کند و اصول کار و نحوه اجرای کارگاه را از وی فرامی‌گیرد. در دور بعدی کارگاه که در کشوری دیگر برگزار می‌شود، فردی که در دوره قبل به عنوان دستیار اصول برگزاری کارگاه را فرا گرفته است به کشوری که قرار است کارگاه در آن برگزار شود سفر می‌کند و مدیریت برگزاری دوره دوم کارگاه را بر عهده می‌گیرد و نماینده‌ای از کشور میزبان او را همراهی می‌کند. در دوره‌های بعدی برگزاری کارگاه

معمولاً در نحوه استفاده از این سرمایه‌ها محدودیتی وجود ندارد. – درآمدهای اصلی که از طریق مدیریت و سایر خدمات که بخشی از فعالیت‌های برنامه‌های INASP است بدست می‌آید. مجموع این درآمدها معمولاً درصد کمی از هزینه هر برنامه را تشکیل می‌دهد. این درآمدها، معمولاً، برای راه‌اندازی برنامه‌های جدید و یا اجرای مطالعات امکان‌سنجی برنامه‌ها هزینه می‌شود [۵].

انتشارات و سایر منابعی که INASP به صورت رایگان در اختیار قرار می‌دهد

INASP مجموعه‌ای از منابع را برای تسهیل دسترسی به اطلاعات منتشر می‌کند که عبارتند از:

– کتابچه‌های راهنمای INASP: پایگاه‌های مرجع^۸ از سازمان‌ها و مؤسساتی که در زمینه‌های تخصصی مختلف فعالیت دارند. تاکنون سه کتابچه راهنما با موضوعات توسعه کتابخانه‌ها، اطلاعات و ارتباطات و انتشارات، بهداشت و پزشکی و نهایتاً توسعه روستایی توسط INASP منتشر شده است. این منابع به صورت رایگان در آدرس اینترنتی زیر قابل دسترسی هستند.

<http://www.inasp.info/database/index.htm>

کتاب‌ها

مجموعه‌های از کتاب‌هایی که در راستای اهداف INASP منتشر می‌شوند و غالباً به صورت رایگان و **Online** در دسترس هستند. این کتاب‌ها بیشتر به روش‌های توسعه کتابخانه‌ها، جذب سرمایه و موارد مشابه می‌پردازند و بسیاری از آن‌ها منعکس‌کننده تجربیات INASP در طی دوران فعالیت‌اش می‌باشند. این کتاب‌ها در نشانی اینترنتی <http://www.inasp.info/pubs/index.html> به صورت رایگان در دسترس هستند.

گزارش‌های تحقیقاتی

که حاصل تحقیقات INASP در زمینه توسعه تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات کاربرد آن در کشورهای در حال توسعه است.

زمینه‌های نوشتار علمی، مهارت‌های نویسندگی، ویراستاری، تولید و طراحی نشریات علمی، انتشار **online** و مبنای حق انتشار^۱ و . . . یافت می‌شود. این مواد آموزشی در آدرس اینترنتی <http://www.inasp.info/psi/resources.html> به صورت رایگان در دسترس هستند.

۴- برنامه‌های توسعه کتابخانه‌ها

INASP همکاری نزدیکی با کتابخانه‌های کشورهای در حال توسعه دارد تا مهارت‌های مختلف را به دست‌اندرکاران بخش کتابداری و تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات آموزش دهد و ایجاد شبکه و همکاری‌ها را میان آن‌ها تقویت کرده و دسترسی به منابع اطلاعاتی را برای آن‌ها فراهم کند. در نشانی اینترنتی زیر، برنامه‌های مختلف برای توسعه کتابخانه‌ها از جمله ایجاد کتابخانه‌های دیجیتال و حمایت از دسترسی به اطلاعات آموزشی و مهارت‌های کتابداری یافت می‌شود.

<http://www.inasp.info/isp/isp.html>

۵- بخش توسعه روستایی

برنامه برای دسترسی به اطلاعات (PERI)

مهم‌ترین برنامه‌ای که **INASP** در کشورهای در حال توسعه اجرا می‌کند برنامه **PERI** است. این برنامه، برنامه‌ای است برای حمایت از ظرفیت‌سازی در بخش تحقیقات در کشورهای در حال توسعه که از طریق فراهم کردن امکان تولید، انتشار و دسترسی به اطلاعات علمی محقق می‌شود. بیش از ۱۴۵۰۰ نشریه **online** تمام متن و بسیاری از پایگاه‌های مطرح کتابداری و کتابخانه‌ای در این برنامه مشارکت می‌کنند. کشورهایی که در این برنامه تحت پوشش قرار می‌گیرند براساس ضریب توسعه یافتگی انسانی و **GDP** انتخاب می‌شوند [۵۶]. اطلاعات بیشتر مربوط به این برنامه در نشانی اینترنتی زیر قابل دستیابی است.

<http://www.inasp.info/peri/peri.html>

برنامه PERI در ایران

برنامه **PERI** در کشور ایران نیز اجرا می‌شود. با توجه به مشکلات بخش آموزش و تحقیقات کشور در تأمین اعتبار به منظور تهیه منابع علمی و

نیز همین روند تکرار می‌شود. بدین ترتیب، هر دوره کارگاه (به استثناء دوره اول) با مدیریت میزبان دوره قبلی کارگاه برگزار می‌شود و در این میان **INASP** بیشتر نقش ناظر را ایفا می‌کند. موضوعات کارگاه‌های برگزار شده تا کنون در زمینه‌های دسترسی به اطلاعات، بهینه‌سازی پهنای باند، منابع الکترونیکی، پزشکی، رفع عیوب سیستم‌های کامپیوتری، همکاری‌های بین کتابخانه‌ای، کتابخانه‌های عمومی، آموزشی، استفاده از اینترنت و نوشتن صفحات وب بوده است. مواد آموزشی این کارگاه‌ها به صورت رایگان در نشانی زیر قابل دسترسی هستند [۴].

<http://www.inasp.info/training/training.html>

لیست کامل منابع و انتشارات **INASP** در نشانی اینترنتی زیر موجود می‌باشد:

<http://www.inasp.info/pubs/index.shtml>

برنامه‌های **INASP**

برنامه‌های **INASP** به پنج دسته تقسیم می‌شوند [۶]:

۱- آموزش و تحقیقات

بخش عمده فعالیت‌های **INASP** در زمینه بهبود و تسریع دسترسی دانشمندان و محققین کشورهای در حال توسعه به اطلاعات است که دو هدف عمده را دنبال می‌کند. هدف اول تسریع دسترسی به اطلاعات است که از طریق برنامه بهینه‌سازی و مدیریت پهنای باند اینترنت در کشورهای در حال توسعه دنبال می‌شود و هدف دوم برنامه برای افزایش دسترسی به اطلاعات تحقیقاتی است که از طریق برنامه **PERI** دنبال می‌گردد.

۲- برنامه‌های بهداشتی و پزشکی

هدف این برنامه‌ها تسهیل تبادل اطلاعات و دسترسی به اطلاعات پزشکی است.

۳- حمایت از انتشارات

این مؤسسه به منظور کمک به ناشرین، ویراستاران و تمام کسانی که به نوعی با انتشار اطلاعات علمی در کشورهای در حال توسعه در ارتباطند، مواد آموزشی متعددی فراهم کرده است. مهمترین آن‌ها جعبه‌ابزار **INASP** برای نشریات است که در آن مواد آموزشی در

- 1-International Network for Availability of Scientific Publications
- 2-International Council for Science
- 3-Program for the Enhancement of Research Information
- 4-Networking
- 5-Accessing
- 6-Sharing
- 7-Publishing
- 8-Reference Databases
- 9-Copyright

نیاز شدید به این منابع در کشور، این برنامه فرصت مناسبی را در اختیار قرار می‌دهد. هرچند، سهم ایران در برخورداری از منابع برنامه PERI نسبت به اکثر کشورهای تحت پوشش بسیار کمتر است که می‌تواند در نتیجه شرایط سیاسی حاکم باشد. منابعی که تحت برنامه PERI برای محققین و کتابخانه‌ها در ایران قابل دسترسی هستند عبارتند از:

Oxford University Press and Beech Tree Publishing-

: بر اساس توافق‌نامه‌ای که در سایه تلاش‌های INASP حاصل شده است، این دو ناشر معتبر بین‌المللی پذیرفته‌اند که مجلات علمی منتشر شده خود را به صورت رایگان و برای اهداف آموزشی-تحقیقاتی (با شرط عدم بهره برداری مالی) در اختیار سازمان‌ها و محیط‌های آکادمیک و غیرآکادمیک ایران قرار دهند. برای اطلاعات بیشتر و ثبت مؤسسه در این برنامه می‌توان مستقیماً به سایت ناشر مراجعه کرد و با به ترتیب با نشانی‌های پست الکترونیکی page@scipol.demon.co.uk (انتشارات Beech Tree) و juls.cust.serv@oupjournals.org (انتشارات دانشگاه آکسفورد) مکاتبه کرد.

خدمات توزیع اسناد در دسترس در ایران از طریق این برنامه عبارتند از:

INASP, EIFL, African Journals Online و نیز کتابچه

برای منابع online و قابل دسترس در اینترنت.

برای اطلاعات بیشتر و دسترسی به جزئیات برنامه PERI و آگاهی از آخرین امکانات در دسترس از طریق این برنامه به آدرس <http://www.inasp.info/peri> مراجعه کنید. علاقه‌مندان می‌توانند جهت کسب اطلاعات بیشتر به نشانی اینترنتی زیر رجوع نمایند:

Web: <http://www.inasp.info>

نشانی پستی

**INASP: INASP, 58 St Aldates, Oxford
OX1 1ST, United Kingdom
Tel: +44 (0)1865 249909
Fax: +44 (0)1865 251060
Email: inasp@inasp.info**

منابع و مآخذ

- [1]- INASP Strategic Framework 2005-2010, April 2005.
- [2]- INASP Strategy 2005 ñ 2010, Annual report, 2005.
- [3]- INASP Review and Highlights, 2005.
- [4]- See <http://www.inasp.info>
- [5]- INASP Annual Report and Accounts, 2006.
- [1]- Helena Asamoah-Hassan, Peter Ballantyne, Sara Gwynn, Paul Manda, Dylan Winder, 2004. PERI Review 2001ñ2004.
- [7]- see <http://www.inasp.info/pubs/>